

ART. 33. ZALICZENIE ŚWIADCZENIA

Przepisy o zaliczeniu świadczenia stosuje się odpowiednio do potrącenia.

A. Podstawy regulacji

A.1. Analiza prawnoporównawcza – źródła

W art. 13:105 ust. 1 Zasad europejskiego prawa umów został uregulowany przypadek, gdy potrącającemu przysługuje do drugiej strony więcej niż jedna wierzytelność nadająca się do potrącenia. Natomiast w tym samym przepisie w ust. 2 jest uregulowana sytuacja odwrotna – gdy to drugiej stronie przysługuje względem potrącającego więcej niż jedna wierzytelność, z którą potrącający mógłby potrącić własną wierzytelność. W pierwszym wypadku oświadczenie potrącającego o dokonaniu potrącenia jest skuteczne, jeśli wskazał on wierzytelność, która ma zostać umorzona na skutek potrącenia. Natomiast w drugim wypadku art. 13:105 nakazuje odpowiednio stosować art. 7:109 PECL, który reguluje zaliczenie świadczenia. Podobne rozwiązanie jak w PECL znajduje się w art. III–6:106 DCFR.

Z kolei art. 8.5 Zasad międzynarodowych umów handlowych UNIDROIT z 2004 r. stanowi, że oświadczenie o potrąceniu powinno wskazywać wierzytelności, do których się odnosi. Jeśli w oświadczeniu nie wskazano wierzytelności, z którą ma zostać potrącona wierzytelność potrącającego, wówczas druga strona może w odpowiednim czasie określić, do której wierzytelności odnosi się oświadczenie o potrąceniu. Jeśli tego nie uczyniła, umorzone przez potrącenie zostają proporcjonalnie wszystkie wierzytelności.

Nie reguluje natomiast omawianej sytuacji projekt Europejskiego kodeksu prawa umów (por. art. 132). Brak też regulacji dotyczącej potrącenia w projekcie Zasad Acquis.

Niemiecki kodeks cywilny w § 396 reguluje skutek potrącenia w sytuacji wielości wierzytelności nadających się do potrącenia. Zgodnie z ust. 1 zd. 1 tego przepisu, w takim wypadku dokonujący potrącenia może określić, w jakiej części wierzytelności te zostaną potrącone. Jeśli potrącający nie określił, które wierzytelności i w jakim zakresie mają zostać potrącone, albo gdy druga strona sprzeciwiła się temu niezwłocznie, stosuje się odpowiednio

§ 366 ust. 2 k.c. niem. Przepis § 396 ust. 1 zd. 2 k.c. niem. odsyła zatem do przepisów o zaliczeniu świadczenia (należy jedynie zauważyć, że § 366 ust. 2 k.c. niem. różni się dość istotnie od art. 451 k.c. i art. I:8, jeśli chodzi o określenie kolejności wierzytelności, na poczet których powinno zostać zarachowane świadczenie). Jeśli wierzytelność drugiej strony była oprocentowana lub potrącający był zobowiązany do zapłaty kosztów, § 396 ust. 2 k.c. niem. nakazuje odpowiednio stosować § 367 k.c. niem., który określa kolejność zaliczenia spełnionego świadczenia (najpierw na koszty, następnie na odsetki i na końcu dopiero na poczet należności głównej). Do przepisów o zarachowaniu zapłaty (art. 1256) odsyła także art. 1297 k.c. francuskiego w sytuacji, gdy istnieje wiele długów tej samej osoby, nadających się do potrącenia. Podobnego przepisu jak art. I:33 nie zawierają natomiast austriacki kodeks cywilny ani szwajcarski kodeks zobowiązań²⁴⁶.

A.2. Uzasadnienie regulacji – rozwój instytucji

Przepis art. 503 k.c. – mimo nieco odmiennej redakcji – stanowi powtórzenie art. 257 k.c. Kodeks zobowiązań nawiązywał w tym zakresie do przepisów prawa francuskiego i art. 222 projektu francusko-włoskiego kodeksu zobowiązań i umów z 1927 r. Nie przyjęto w nim rozwiązania niemieckiego, które umożliwiłaby wierzycielowi wierzytelności, z którą – według treści oświadczenia dokonującego potrącenie – miałyby zostać umorzona wierzytelność potrącającego, zgłoszenie sprzeciwu wobec oświadczenia potrącającego, a to dlatego, że kodeks zobowiązań nie dawał takiego uprawnienia wierzycielowi także w przypadku realnego spełnienia świadczenia przez dłużnika (por. art. 212 § 1 k.z.). Jest to rozwiązanie uzasadnione, gdyż nie ma powodów dla odmiennego regulowania skutków zarachowania świadczenia i potrącenia w wypadku, gdy drugiej stronie przysługuje w stosunku do potrącającego wiele wierzytelności.

A.3. Założenia politycznoprawne

Przepis art. I:33 ma zastosowanie wówczas, gdy dokonujący potrącenia nie wskazał wierzytelności, które miałyby zostać umorzone na skutek potrącenia. W razie bowiem niedających się usunąć wątpliwości oświadczenie o potrąceniu musiałyby – w wypadku wielości nadających się do potrącenia wierzytelności – pozostać bezskuteczne²⁴⁷.

Projektowany art. I:33 odpowiada w zasadzie art. 13:105 ust. 2 PECL, który również odsyła do przepisów o zarachowaniu świadczenia (art. 7:109 PECL). Projekt nie zawiera natomiast normy, która odpowiadałaby art. 13:105 ust. 1 PECL, regulującemu przypadek, gdy dokonującemu potrącenia przysługuje więcej wierzytelności nadających się do potrącenia, a nie wskazał on, którą lub które z nich chciałby umorzyć na skutek potrącenia. Jeśli

²⁴⁶ Przyjmuje się jednak, że stosuje się wówczas przepisy o zarachowaniu świadczenia. Por. w prawie austriackim S. Dullinger, *Bürgerliches...*, s. 84.

²⁴⁷ Podobnie na gruncie art. 503 k.c. K. Zagrobelny [w:] E. Gniewek (red.), *Kodeks...*, s. 1301.

potrącający nie wskazał własnej wierzytelności, do której potrącenie się odnosi (nie da się tego ustalić w drodze wykładni złożonego przez niego oświadczenia woli), wówczas art. 13:105 ust. 1 PECL nakazuje traktować takie oświadczenie jako bezskuteczne. Taki sam wniosek należałoby jednak przyjąć również w prawie polskim z uwagi na „niedostateczne wyrażenie zamiaru wywołania skutków prawnych”²⁴⁸. Dlatego też uznano, że zamieszczenie artykułu analogicznego do art. 13:105 ust. 1 PECL jest zbyt czułe, gdyż stwierdza on rzecz oczywistą (wobec niemożności określenia – mimo dokonanej wykładni – przedstawionej do potrącenia wierzytelności składającego oświadczenie o potrąceniu, oświadczenie to nie może wywołać skutków prawnych, gdyż nie byłoby wiadome, która z wierzytelności potrącającego została umorzona, co prowadziłoby również do niepewności po stronie dłużnika, a nadto nie wiedziałby on, do jakiej wysokości jego własna wierzytelność wygasła, gdyż jest to pochodną ustalenia wysokości wierzytelności przysługującej potrącającemu).

B. Komentarz

B.1. Cel i znaczenie regulacji

Przepis art. I:33 reguluje skutki potrącenia, jeśli drugiej stronie przysługuje do potrącającego kilka wierzytelności nadających się do potrącenia. W braku tego przepisu – jeśli nie byłoby możliwe określenie w drodze wykładni oświadczenia o potrąceniu, która wierzytelność drugiej strony miałaby zostać umorzona – pojawiałaby się wątpliwość, czy oświadczenie potrącającego jest w ogóle skuteczne, a jeśli nawet tak, to które wierzytelności drugiej strony powinny zostać umorzone na skutek potrącenia. Prowadziłoby to do niepewności między stronami.

Ponadto – przez odesłanie do art. I:8 § 1 zd. 2 – przepis ten rozstrzyga kwestię, czy i w jakim zakresie na skutek potrącenia zostaje umorzona należność główna i należności o świadczenia uboczne.

B.2. Kontekst regulacji – zakres zastosowania

Przepis art. I:33 ma zastosowanie w wypadku, gdy drugiej stronie przysługuje więcej wierzytelności nadających się do potrącenia (a więc z wyjątkiem wierzytelności określonych w art. I:35) oraz gdy drugiej stronie przysługuje wprawdzie jedna wierzytelność, ale na którą składają się różne roszczenia. Skutki potrącenia w tej sytuacji należy określać stosownie do art. I:29 i I:30.

²⁴⁸ Tak K. Zawada [w:] K. Pietrzykowski (red.), *Kodeks...*, s. 100; odmiennie R. Longchamps de Berier, według którego, w wypadku gdy potrącający nie dokonał wyboru własnych wierzytelności, które miałyby zostać umorzone na skutek potrącenia, również należy stosować odpowiednio przepisy o zarachowaniu świadczenia – *idem*, *Uzasadnienie...*, s. 402.

B.3. Wykładnia

Przepis art. I:33, przez odesłanie do art. I:8 o zaliczeniu świadczenia, potwierdza możliwość wskazania przez potrącającego, mającego kilka długów względem drugiej strony, którą wierzytelność chce potrącić. Wskazanie takiej wierzytelności w oświadczeniu o potrąceniu jest wiążące dla drugiej strony (inaczej niż w prawie niemieckim druga strona nie może się sprzeciwić umorzeniu wierzytelności wskazanej w oświadczeniu o potrąceniu). Jednocześnie jednak – zgodnie z art. I:8 § 1 zd. 2 – na skutek potrącenia zostają umorzone w pierwszej kolejności należności o świadczenia uboczne, a dopiero w drugiej kolejności – należność główna. Jeśli potrącający nie wskaże, która wierzytelność drugiej strony ma zostać umorzona na skutek potrącenia, odpowiednie zastosowanie znajdzie art. I:8 § 2 i 3. W braku zatem wskazania w oświadczeniu potrącającego takiej wierzytelności drugiej strony (to znaczy, gdy w drodze wykładni oświadczenia o potrąceniu nie można ustalić, która wierzytelność przysługująca drugiej stronie miałaby zostać umorzona na skutek potrącenia), druga strona będzie uprawniona do określenia tej (względnie tych) wierzytelności. Powinna to jednak uczynić niezwłocznie po otrzymaniu oświadczenia o potrąceniu. Gdyby także druga strona nie wskazała, która lub które z jej wierzytelności względem potrącającego mają zostać umorzone, wtedy skutki potrącenia należałoby ustalić stosownie do art. I:8 § 3. Umorzona zatem zostanie wierzytelność drugiej strony, która jest wymagalna i nie jest jeszcze przedawniona, a gdyby drugiej stronie przysługiwało kilka wymagalnych i nieprzedawnionych wierzytelności, to w pierwszej kolejności umorzona powinna zostać wierzytelność najdawniej wymagalna. Gdyby kilka wierzytelności było wymagalnych w tym samym terminie, należy przyjąć, że zostają one umorzone proporcjonalnie do ich wysokości, z tym że w pierwszym rzędzie umorzone zostają wynikające z tych wierzytelności należności o świadczenia uboczne, a dopiero następnie należności główne.

Jak już wyżej stwierdzono, gdyby potrącającemu przysługiwało kilka wierzytelności, powinien on określić, którą lub które z nich mają zostać umorzone na skutek potrącenia. Jeżeli potrącający nie określił żadnej z wierzytelności, jego oświadczenia o potrąceniu nie można uznać za skuteczne. Nie dojdzie więc do umorzenia żadnej wierzytelności.

B.4. Przykłady

1. Potrącający A złożył oświadczenie o potrąceniu przysługującej mu wierzytelności do B z tytułu umowy sprzedaży w wysokości 150 000 zł. W oświadczeniu o potrąceniu wskazał, że potrąca swoją wierzytelność z wierzytelnością B o zwrot pożyczki w kwocie 200 000 zł, która była oprocentowana w wysokości 15% rocznie. B przysługiwała także jeszcze jedna wymagalna i nieprzedawniona wierzytelność do A o zapłatę kwoty 150 000 zł, oprocentowana tylko w wysokości 8% w stosunku rocznym.

[B nie mo e sprzeciwi si potr ceniu wierzytelno ci wskazanej w o wiad-
czeniu A. Kwota 150000 zł zostanie zaliczona jednak w pierwszej kolejno ci
na poczet roszczenia o odsetki, przysługuj ce B od kwoty 200000 zł].

2. Potr caj cy A zło ył o wiadczenie o potr ceniu przysługuj cej mu
wierzytelno ci do B z tytułu zapłaty wynagrodzenia za wykonane zlecenie
w wysoko ci 10000 zł. Cho A był dłu nikiem B z tytułu dwóch wierzytel-
no ci z umów sprzeda y, nie wskazał, która z nich ma zosta umorzona na
skutek potr cenia. Jedna z wierzytelno ci, przysługuj cych B wzgl dem A,
wynosz ca 7000 zł, była ju wymagalna, natomiast druga wierzytelno
– na kwot 5000 zł – nie była jeszcze wymagalna (nie nadszedł jeszcze ter-
min spełnienia wiadczenia przez A na rzecz B).

[W tej sytuacji – zgodnie z art. 1:8 §3 – na skutek potr cenia zostanie
umorzona w cało ci wierzytelno B wobec A na kwot 7000 zł oraz w cz ci
wierzytelno B wobec A na kwot 5000 zł],

3. Potr caj cy A zło ył o wiadczenie o potr ceniu przysługuj cej mu
wierzytelno ci do B z tytułu zapłaty wynagrodzenia za wykonanie dzieła
w wysoko ci 20000 zł. Cho A był dłu nikiem B z tytułu dwóch wymagal-
nych wierzytelno ci z umów po yczki, nie wskazał, która z nich ma zosta
umorzona na skutek potr cenia. Niezwłocznie po otrzymaniu o wiadczenia
o potr ceniu B zatelefonował do A i o wiadczył, e umorzona zostanie jego
wierzytelno do A z tytułu nieoprocenowanej po yczki na kwot 15000
zł oraz cz ciowo druga wierzytelno z tytułu oprocenowanej po yczki na
kwot 20000 zł. Za dał tak e spełnienia pozostałej cz ci wiadczenia
z tytułu oprocenowanej po yczki wraz z przysługuj cymi mu odsetkami.

[A b dzie zwi zany dokonany przez B wyborem wierzytelno ci podle-
gaj cej umorzeniu, gdy B był do tego uprawniony zgodnie z art. 1:8 §2],

ART. 34. POTR CENIE ZAJ TEJ WIERZYTELNO CI

- §1. Zaj cie wierzytelno ci przez osob trzeci wył cza umorzenie tej wie-
rzytelno ci przez potr cenie tylko wtedy, gdy dłu nik stał si wierzy-
cielem swego wierzyciela dopiero po dokonaniu zaj cia albo gdy jego
wierzytelno stała si wymagalna po tej chwili, a przy tym dopiero
pó niej, ani eli wierzytelno zaj ta.
- §2. Potr cenie zaj tej wierzytelno ci jest dopuszczalne, je eli dłu nik stał
si wierzycielem swojego wierzyciela po zaj ciu wierzytelno ci wsku-
tek spłacenia długu, za który odpowiadał osobi cie albo okre lonymi
przedmiotami maj tkowymi i gdy przyj cie odpowiedzialno ci nast pi-
ło przed zaj ciem wierzytelno ci, a nabyta wierzytelno stała si wy-
magalna wcze niej ani eli wierzytelno zaj ta.